

KS. DARIUSZ KWIATKOWSKI
Poznań, UAM

TEOLOGICZNE ZNACZENIE GESTÓW I ZNAKÓW W ODNOWIONYCH OBRZĘDACH POŚWIĘCENIA OŁTARZA

Jezus Chrystus, wstępując do nieba, nie zakończył swojej misji zbawczej. Ona jest nieustannie kontynuowana w Kościele. W tym środowisku nadal głosi się dobrą nowinę i sprawowane są sakramenty. Poprzez swoją obecność w znakach sakramentalnych Chrystus nadal zbawia. Na poziomie sakramentalnym Chrystus jest rzeczywistością zbawczą dla wszystkich ludzi, niezależnie od czasu i miejsca. Według konstytucji liturgicznej *Sacrosanctum concilium* liturgia jest wykonywaniem kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa. W niej przez znaki widzialne wyraża się i w sposób właściwy poszczególnym znakom urzeczywistnia uświęcenie człowieka (nurt zstępujący — zbawczy), a mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, wykonuje całkowity kult publiczny (nurt wstępujący — laudatywny)¹.

Zbawcze działanie Boga dokonuje się w liturgii poprzez znaki, czy pod osłoną znaków. Dlatego można powiedzieć, że liturgia jest „kosmosem” znaków. Wszystko w niej jest znakiem – symbolem. Znakowość liturgii obejmuje zarówno jej działanie zstępujące, jak i wstępujące. Znak można zdefiniować jako rzecz, osoba, działanie (czynność), poprzez którą człowiek dochodzi do poznania pewnej ukrytej rzeczywistości. Służy on jako środek, pomost między dwoma światami, droga poznania rzeczywistości innej. Rzeczywistość znaku dobrze oddaje stwierdzenie św. Augustyna: *Aliud videtur, aliud intelligitur* – „Co innego się widzi, co innego rozumie”².

Chcąc zrozumieć liturgię i w pełni w niej uczestniczyć, trzeba rozumieć znaczenie teologiczne znaków, które ją tworzą. Bardzo bogata w znaki jest liturgia poświęcenia ołtarza. Znaki wprowadzają i wyjaśniają głęboki sens całego obrzędu i modlitw, które w nim się znajdują. Stanowią one niejako widzialny komentarz i obraz do proklamowanego słowa Bożego i liturgicznych modlitw. W niniejszym artykule zostaną przedstawione i wyjaśnione najważniejsze znaki obecne w obrzędach poświęcenia ołtarza. Wśród nich możemy wyróżnić znaki wprowadzające: procesja wejścia i pokropienie ludu i ołtarza wodą święconą oraz znaki wyjaśniające: namaszczenie ołtarza, okadzenie ołtarza, nakrycie i oświetlenie ołtarza.

¹ Por. KL 7.

² Por. B. NADOLSKI, *Liturgika fundamentalna. Liturgika*, t. I, Poznań 1989, s. 19.

1. Lud pielgrzymujący do Niebieskiego Jeruzalem — uroczyste wejście do kościoła

Gdy lud się zgromadzi, biskup, koncelebrujący prezbiterzy, diakoni i posługujący, ubrani we właściwe szaty, poprzedzani przez niosącego krzyż, udają się procesjonalnie z zakrystii przez nawę kościoła do prezbiterium. Jeżeli w ołtarzu mają być złożone relikwie świętych, w procesji na wejście przenosi się je do prezbiterium albo z zakrystii, albo z kaplicy, w której od wieczora dnia poprzedniego były wystawione do uczczenia przez wiernych. Ze słusznej przyczyny przed rozpoczęciem obrzędów można przygotować relikwie w odpowiednim miejscu w prezbiterium i otoczyć je zapalonymi świecami³.

Procesja jest religijnym rytmem o znaczeniu uniwersalnym. Znak procesji, czyli wspólnego marszu, wędrowania, doskonale symbolizuje historię ludzkości. Często ludzkie życie porównuje się do wędrówki, która ma swój początek, drogę do przebycia i określony cel do osiągnięcia. Stąd we wszystkich religiach i kulturach procesja przypomina człowiekowi tę fundamentalną prawdę. Człowiek został stworzony, by wędrować. Tylko będąc w działaniu, w ruchu, może zrealizować wyznaczone cele i marzenia. Życie jest rzeczywistością dynamiczną, domagającą się nieustannego ruchu, ciągłego marszu, który zatrzymuje dopiero śmierć. W procesji nie może być mowy o przypadku. Wspólne wędrowanie poprzedzone jest przygotowaniem. Najpierw, w określonym miejscu, gromadzi się wspólnota i tworzy się zgromadzenie liturgiczne. Następnie w ustalonym porządku i według ściśle określonego planu odbywa się procesja, która udaje się do wcześniej wyznaczonego celu. Trasa procesji przebiega przez miejsca związane z codziennym życiem człowieka, czyli przez place i ulice miasta czy wioski. Taki przebieg procesji ma znaczenie teologiczne, ponieważ przypomina człowiekowi, że tu na ziemi jest tylko pielgrzymem, że jego życie ma określony początek i koniec. Idąc powoli w procesji, jej uczestnicy modlą się, czyli wielbią, dziękują, przepraszają i proszą. Różne rodzaje modlitwy wyraźnie odnoszą się do różnych sytuacji w życiu człowieka, gdzie jest miejsce na radość i łzy, na sukcesy i porażki⁴.

Organizując procesje, człowiek wierzący wyrażał swoją wiarę, a także szukał pomocy Boga oraz wstawiennictwa i opieki Maryi oraz świętych. Zwykle w procesjach noszono różne obrazy, przedstawienia lub znaki wskazujące na obecność Boga lub poszczególnych świętych. Na swoim ziemskim szlaku człowiek nie wędruje sam. Towarzyszy mu nieustanna obecność Boga i wstawiennictwo świętych⁵.

³ Por. Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II, *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, wydanie wzorcowe, Katowice 2001, s. 128, nr 31–32 (dalej: OPKO).

⁴ Por. D. KWIATKOWSKI, *Zaczerpnąć ze źródła wody życia*, Kalisz 2007, s. 70–72.

⁵ Por. E.M. JUNG-INGLESSIS, *Rok Święty w Rzymie. Historia i teraźniejszość*, tłum. E. Osiecki, Warszawa 2000, s. 7–12.

Kroczenie w procesji nie oznacza zwykłego chodzenia, biegania czy maszerowania. Kroczyć oznacza iść w sposób pełen umiaru, opanowania, zachowując przy tym postawę skromną i wyprostowaną. Kroczyć należy z uwagą i zachowując odpowiednie tempo, które nie może być ani biegiem, ani ślamazarnym wleczeniem się.

Formą kroczenia stosowaną w liturgii są wszystkie procesje. Podczas liturgii każde poruszanie się, a zwłaszcza przemieszczanie się, powinno być godne i zdyscyplinowane. Dotyczy to także procesji. Procesja liturgiczna jest przemieszczaniem się wiernych w modlitwie z jednego miejsca na inne. Jest także aktem czci i uwielbienia Boga. Każda procesja przypomina wierzącym, że są ludem pielgrzymującym do Niebieskiego Jeruzalem, czyli do domu Ojca. Można powiedzieć, że procesja ukazuje życie człowieka jako wędrowanie do wieczności. Człowiek, przyjmując chrzest, rozpoczyna wędrowanie przez życie, które jest nieustannym wędrowaniem do nieba⁶.

Istnieją cztery typy procesji liturgicznej: procesja ku, do – akcent położony jest na miejsce (np. procesja do ołtarza); procesja z kimś – akcentuje się osobę (np. procesja Bożego Ciała,); procesja towarzysząca – akcentuje się niesione przedmioty (np. obrazy, relikwie, palmy); procesja dla – podkreśla się cel procesji (np. uproszenie pogody)⁷.

Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego zwraca uwagę, że procesje mszalne powinny być wykonywane godnie wraz z towarzyszeniem odpowiednich śpiewów⁸. W liturgii poświęcenia ołtarza jako pieśń na wejście księga proponuje Ps 43(42),1-4 z jedną z dwóch antyfon: „Spójrz na nas, Boże, nasz obrońco, i wejrzyj na oblicze Twego Pomazańca. Jeden dzień w przybytkach Twoich jest lepszy niż innych tysiące” lub: „Przystąpię do ołtarza Bożego, do Boga, który jest moim weselem i radością”. Można również śpiewać inną, odpowiednią pieśń⁹. Ps 43 pod względem gatunku literackiego zalicza się do tzw. „lamentacji jednostki”. Psalmista prosi Boga, aby dokonał nad nim sprawiedliwego sądu i w ten sposób obronił go przed ludźmi podstępными, niegodziwymi i tymi, którzy nie znają Boga. Modlący się w Bogu pokłada całą swoją ufność i prosi Go o światłość, która pokaże mu właściwą drogę. To światło ma przynieść wybawienie i ocalenie z rąk przeciwników. Psalmista pragnie udać się świętą górę Boga i do Jego przybytków. Tam będzie mógł przystąpić do ołtarza Bożego, a tym samym do Boga, który jest jego weselem i radością. Można wywnioskować, że psalmista już kiedyś doświadczył obecności Boga podczas liturgicznego zgromadzenia i to wspomnienie przeszłości stanowi fundament jego ufnego oczekiwania na interwencję Boga i odmianę jego losu¹⁰.

⁶ Por. S. ROSSO, *Processione*, w: D. SARTORE, A.M. TRIACCA (red.), *Nuovo Dizionario di Liturgia*, Torino 1998, s. 1039–1043.

⁷ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika fundamentalna*, s. 124–125.

⁸ Por. OWMR 47–48.

⁹ OPKO, s. 128–129, nr 33.

¹⁰ Por. K. FARMER, *Księga druga (Ps 42–72) i trzecia (Ps 73–89)*, w: W.R. FARMER (red.), *Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2000, s. 718–719.

Chrystologiczna interpretacja psalmu wskazuje bezpośrednio na Jezusa Chrystusa. Tęsknota za Bogiem i przebywaniem w Jego obecności nieustannie towarzyszyła Jezusowi. Już jako młodzieniec miał świadomość przebywania w świątyni jerozolimskiej jako w domu Ojca (zob. Łk 2,49). Również najważniejsze wydarzenia zbawcze dokonały się w Jerozolimie, świętym mieście. Jezus umarł i zmartwychwstał w Jerozolimie, aby zaznaczyć, że dotychczasową zbawczą funkcję świątyni i świętego miasta przejmuje On sam na wieczne czasy (por. J 2,19n; Mk 14,18; 15,29)¹¹.

W kościele ołtarz jest znakiem Chrystusa i Jego zbawczej Ofiary. Stąd procesja wejścia przywołuje sytuację psalmisty tęskniącego i pragnącego przystąpić do ołtarza Bożego. Na ołtarzu, podczas sprawowania Eucharystii, uobecniają się zbawcze wydarzenia śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Te wydarzenia dały ludziom zbawienie i uwolniły ich z mocy największych przeciwników: śmierci i szatana. Stąd wierni zgromadzeni wokół ołtarza mogą czuć się bezpiecznie i wychwalać Boga za dar ocalenia. Można powiedzieć, że psalm zaproponowany w księdze jako pieśń na wejście stanowi bardzo dobrą interpretację procesji wejścia i również w sposób czytelny wprowadza w obrzędy poświęcenia ołtarza.

2. Oczyszczeni w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa — pokropienie ludu i ołtarza błogosławioną wodą

Po modlitwie błogosławieństwa wody biskup w asyście diakonów idzie przez nawę kościoła, kropiąc wodą lud, a wróciwszy do prezbiterium, kropi ołtarz. W tym czasie śpiewa się antyfonę: „Widziałem wodę wypływającą z prawego boku świątyni, alleluja, a wszyscy, do których doszła ta woda, zostali zbawieni i wołają: Alleluja, alleluja” (w czasie Wielkiego Postu: „Pokropię was czystą wodą, oczyszczę was z wszelkich grzechów i dam wam serce nowe”¹²).

Na początku liturgii poświęcenia ołtarza pojawia się znak wody i pokropienia nią ludu i ołtarza. Woda jest bardzo ważnym znakiem w liturgii Kościoła. W sposób szczególny ten znak występuje w liturgii chrzcielnej. Kulminacyjnym momentem liturgii chrzcielnej jest zanurzenie lub polanie głowy dziecka wodą. Obrzędy przypominają, że powinna to być woda naturalna i czysta. Obmycie wodą i towarzyszące mu słowa formuły chrzcielnej stanowią tzw. materię i formę sakramentu chrztu świętego. Poprzez te działania człowiek zostaje zanurzony w śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa, dzięki czemu jest oczyszczony od wszelkiej zmyły grzechu pierwotnego i osobistego, i staje się przybranym dzieckiem Boga¹³. Można

¹¹ Por. S. ŁACH, *Księga Psalmów. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Eskursy*, Poznań 1990, s. 243.

¹² OPKO, s. 131–132, nr 36.

¹³ *Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1987, s. 46, nr 60 (dalej: OCHD).

powiedzieć, że wszystkie inne obrzędy liturgiczne, w których pojawia się woda, nawiązują do wydarzenia chrzcielnego.

Woda należy do elementów szczególnie uprzywilejowanych i potrzebnych w życiu każdego człowieka. Ona oczyszcza i orzeźwia, daje życie człowiekowi, zwierzętom i roślinom. Jest niezbędna w zachowaniu codziennej higieny. Bez wody niepodobna wyobrazić sobie życia i pewnie dlatego znalazła swoje miejsce jako element kultu we wszystkich religiach. W różnych rytach religii pogańskich stanowiła narzędzie ożywiania, odmładzania i uzdrawiania.

Również Pan Bóg przydzielił wodzie wyjątkowe znaczenie w historii zbawienia. W Piśmie Świętym posiada bardzo szerokie znaczenie. Najpierw jest ona symbolem Ducha Świętego i Jego mocy twórczej oraz znakiem ożywienia i wierności Boga swojemu ludowi (Rdz 1,7; Ps 148,4). Bóg daje pić wszystkim, którzy są spragnieni. Woda jest symbolem błogosławieństwa, szczęścia i ożywczej mocy Boga (Hi 12,15; Ps 104,10-6; Kpł 26,4; Wj 13,17-14,31). Z drugiej strony woda jest także znakiem oczyszczającej pokuty. W znaku potopu i zagłady wojsk egipskich w Morzu Czerwonym stała się symbolem zniszczenia i śmierci (Wj 14). Do tych wydarzeń i symbolicznych znaczeń nawiązuje modlitwa poświęcenia wody chrzcielnej¹⁴.

Szczególnego znaczenia nadał wodzie Jezus, przyjmując chrzest w rzece Jordan. To wydarzenie uznawane jest przez Kościół jako ustanowienie sakramentu chrztu świętego. Chrzest Chrystusa w Jordanie zawiera wszystkie najważniejsze elementy chrztu, który jest udzielany dzisiaj przez Kościół. Jezus zanurzył się w wodach Jordanu, co było znakiem przyjęcia na siebie grzechów wszystkich ludzi. Następnie z otwartego nieba zstąpił na Niego Duch Święty i dał się słyszeć głos Ojca: „Ten jest mój Syn umiłowany, w którym mam upodobanie” (Mt 3,17). Przyjmując sakrament chrztu, człowiek zostaje oczyszczony z wszystkich grzechów i otrzymuje w darze Ducha Świętego, przez co staje się umiłowanym dzieckiem Bożym¹⁵.

W starożytności chrześcijańskiej udzielano chrztu przez trzykrotne zanurzenie i wynurzenie się ze źródła chrzcielnego. Zanurzenie w wodzie oznaczało śmierć dla grzechu, a wynurzenie z wody było znakiem narodzin do nowego życia dziecka Bożego. Zanurzenie i wynurzenie z wody było także znakiem uczestnictwa chrzcielnego w śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa Chrystusa. Aktualne przepisy liturgiczne zachęcają do udzielania chrztu przy chrzcielnicy, bo wtedy istnieje możliwość wykorzystania tych wymownych znaków¹⁶.

Woda chrzcielna nabiera nadprzyrodzonej mocy dzięki modlitwie poświęcenia. W najważniejszej części tej modlitwy kapłan zwraca się do Boga tymi słowami:

¹⁴ Por. M.E. BOISMARD, *Woda*, w: X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 1058-1061 (dalej: STB).

¹⁵ Por. Z. CIEŚLAK, K.P. KOWALIK, D. KWIATKOWSKI, *Chrzest — nowe narodziny z wody i Ducha. Pismo Święte — Liturgia — Prawo Kanoniczne*, Poznań 2014, s. 88-93.

¹⁶ Por. OCHD, s. 23, nr 10; s. 46, nr 60.

„Prosimy Cię, Panie, niech przez Twojego Syna zstąpi na tę wodę moc Ducha Świętego, aby wszyscy, przez chrzest pogrzebani razem z Chrystusem w śmierci, z Nim też powstałi do nowego życia”¹⁷. Poświęcona woda staje się znakiem mocy i obecności Ducha Świętego. Ta woda dokonuje także oczyszczenia z grzechów.

Również w liturgii poświęcenia ołtarza modlitwa błogosławieństwa wody tłumaczy znaczenie pokropienia wodą ludu i ołtarza. Pokropienie ludu można utożsamiać z obrzędem aspersji mszalne, która nawiązuje do chrzcielnego obmycia i oczyszczenia z grzechów oraz wskazuje na zanurzenie ochrzczonych w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Natomiast ołtarz zostaje pokropiony pobłogosławioną przez biskupa wodą, aby dokonało się jego oczyszczenie. W biblijnej tradycji oczyszczenie było wymagane w celu usunięcia jakiejkolwiek nieczystości kultycznej. Dokonywało się ono przez określone obrzędy: obmycia, kąpiele, ofiary. W dniu prześlągania dokonywano oczyszczenia całego ludu przez wypędzenie kózł obarczonego grzechami wszystkich. Natomiast prorocy obiecywali wybranym oczyszczenie będące zbawczym czynem Boga (zob. Ez 36,33). Według Listu do Hebrajczyków, ofiara śmierci Chrystusa oczyszcza człowieka przez sakrament chrztu (zob. Hbr 9,13n)¹⁸.

Wstęp do modlitwy błogosławieństwa wody już na początku stwierdza, że poświęcenie ołtarza dokonuje się przez złożenie Ofiary eucharystycznej. Eucharystia uobecnia Ofiarę Chrystusa złożoną na krzyżu. Przez tę Ofiarę ludzkość otrzymała odpuszczenie grzechów. W Krwi Chrystusa dokonało się oczyszczenie i zbawienie człowieka. Eucharystia sprawowana na ołtarzu uobecnia dzieło zbawienia i odkupienia. Oczyszczenie ołtarza przez pobłogosławioną wodę zapowiada prawdziwe oczyszczenie wiernych, które dokonało się na chrzcie oraz nieustannie odnawia się i uobecnia w Eucharystii.

3. Łączność ze świętymi — złożenie relikwii

Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego, mówiąc o ołtarzu stwierdza, że należy zachować zwyczaj składania pod ołtarzem poświęconych relikwii świętych, chociażby nie byli męczennikami. Trzeba jednak zatroszczyć się o stwierdzenie autentyczności tych relikwii¹⁹. Również odnowione *Obrzędy poświęcenia ołtarza* zachęcają, aby pod mensą ołtarza umieszczać relikwie świętych. Uprzywilejowaną grupą świętych są męczennicy, ponieważ oni przez swoją męczeńską śmierć najbardziej upodobnili się do Chrystusa i Jego Ofiary. Wprowadzenie teologiczno-pasto-

¹⁷ *Tamże*, s. 40, nr 54A.

¹⁸ Por. M.E. BOISMARD, *Woda*, s. 1062.

¹⁹ Por. OWMR 302.

ralne do *Obrzędów poświęcenia ołtarza* zaznacza jednak, że relikwie świętych, w tym również męczenników, nie dodają chwały ołtarzowi, ale to właśnie ołtarz podkreśla godność grobu męczenników i innych świętych. Podkreśla się w ten sposób, że ich ofiara bierze swój początek z Ofiary Głowy, czyli Chrystusa. Ma to szczególne znaczenie w przypadku relikwii męczenników, ponieważ umieszczenie ich w ołtarzu pokazuje, że ich zwycięskie ofiary znalazły się w tym miejscu, gdzie Chrystus jest Ofiarą i gdzie uobecnianą jest Jego Ofiara²⁰.

Księga sugeruje, aby relikwie świętych umieszczano pod ołtarzem lub dokładnie: pod jego mensą²¹. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. domagał się, aby relikwie świętych męczenników, zarówno w ołtarzach stałych, jak i przenośnych, były zamknięte kamienną płytką. Od 1969 r. przepisy kościelne pozwalają na składanie w ołtarzu relikwii dowolnego świętego (nie muszą to być relikwie męczennika), których autentyczność została zbadana i potwierdzona. Naczynia z relikwiami nie powinno się umieszczać w mensie ołtarza, nad ołtarzem, lecz pod mensą (pod ołtarzem). Relikwie mają być takiej wielkości, by można było wnioskować, że są częściami ciał ludzkich. Należy unikać składania zbyt małych części relikwii jednego lub wielu świętych²².

Relikwie świętych umieszcza się w ołtarzu po śpiewie *Litanii do Świętych*. Rubryki *Obrzędów poświęcenia ołtarza* jasno precyzują, w jaki sposób należy sprawować złożenie relikwii:

Jeżeli w ołtarzu mają być złożone relikwie Męczenników lub innych Świętych, biskup podchodzi do ołtarza, a diakon lub kapłan bierze relikwie i podaje je biskupowi, który składa je w grobie odpowiednio przygotowanym.

W tym czasie śpiewa się Ps 15 z jedną z dwóch antyfon: „Ciała Świętych spoczywają w pokoju, a imiona ich żyją na wieki” lub: „Chwała Twych Świętych trwa po wszystkie czasy”. W trakcie trwania psalmu lub innej odpowiedniej pieśni murarz zamyka miejsce na relikwie, nazwane przez księgę „grobem”. Po złożeniu relikwii biskup wraca do miejsca przewodniczenia²³.

Znaczenie umieszczania relikwii w ołtarzu wyjaśnia wprowadzenie teologiczno-pastoralne do obrzędów, śpiewana *Litania do Świętych* oraz psalm, który towarzyszy temu obrzędowi. Wprowadzenie teologiczno-pastoralne w sposób szczególny mówi o relikwiiach męczenników, gdyż oni są najbardziej związani z Ofiarą Chrystusa uobecnianą na ołtarzu. Cytowany jest w tym miejscu fragment z Księgi Apokalipsy: „Ujrzałem pod ołtarzem dusze zabitych dla Słowa Bożego i dla świadectwa jakie mieli” (Ap 6,9). I chociaż wszyscy święci są świadkami Chrystusa,

²⁰ OPKO, s. 118, nr 5.

²¹ Zob. *tamże*, s. 120, nr 11.

²² Por.: *tamże*; A.G.DYL., *Posoborowe przepisy prawno-liturgiczne dotyczące wyposażenia wnętrza kościoła*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *Mysterium Christi — Sztuka w liturgii*, Kraków 1996, s. 70–71.

²³ OPKO, s. 137, nr 47.

to jednak w świadectwie krwi istnieje szczególna moc, którą w sposób najdoskonalszy wyrażają tylko relikwie męczenników złożone w ołtarzu²⁴.

Złożenie relikwii w ołtarzu poprzedza śpiew *Litanii do Świętych*. Kościoł w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* naucza:

Liturgia jest „czynnością” całego Chrystusa (*Christus totus*). Ci, którzy obecnie ją celebrują — poprzez znaki, którymi się posługują — uczestniczą już w liturgii niebieskiej, gdzie celebrowanie w całej pełni jest komunią i świętem²⁵.

Skoro „Chrystus cały” jest „podmiotem” liturgii, to można powiedzieć, że jest ona rzeczywistością sakramentalną, wyrażającą komunię ziemi i nieba. W liturgii Kościoła wymiar niebiański i ziemski – sakramentalny łączą się ze sobą nierozdzielnie. Bardzo wymowne w kontekście złożenia relikwii w ołtarzu są słowa wprowadzające do litanii:

Droży bracia i siostry, niech nasze prośby wzniosą się do Boga, Ojca Wszechmogącego, przez Jezusa Chrystusa. Z Nim łączą się wszyscy Święci, którzy uczestniczyli w Jego męce i brali udział w Uczcie eucharystycznej²⁶.

Ołtarz staje się w ten sposób znakiem jedności Kościoła niebiańskiego i sakramentalnego, jedności liturgii niebiańskiej z sakramentalną.

Ps 15, śpiewany podczas złożenia relikwii, daje odpowiedź na pytanie: Kto będzie przebywał w przybytku Boga i kto na stałe zamieszka na świętej górze? W istocie jest to pytanie o świętość i o możliwość zamieszkania w niebie. Psalmista udziela konkretnych odpowiedzi i stwierdza, że na świętej górze w przybytku Boga zamieszka ten, kto postępuje nienagannie, działa sprawiedliwie, żyje w prawdzie, nie głosi oszczerstw, nikomu nie ubliża, kto odrzuca wszelkie zło i czyni dobro względem bliźnich. W tych wskazaniach można odnaleźć zapowiedź najważniejszego przykazania ogłoszonego przez Jezusa, czyli przykazania miłości Boga i bliźniego (zob. Mt 22,34-40). To przykazanie zostało w pełni zrealizowane przez Jezusa Chrystusa. Jego przykład stał się wzorem dla wielu ludzi, którzy doszli do świętości, miłując Boga i ludzi²⁷.

Miłość Chrystusa nieustannie uobecnia się w Eucharystii sprawowanej na ołtarzu. W Jego miłości mają udział wszyscy święci. Oni, uczestnicząc w miłości Chrystusa, wstawiają się nieustannie za wiernymi będącymi w drodze do nieba. Obecność relikwii świętych złożonych w ołtarzu przypomina uczestnikom liturgii o miłości Boga, który jest źródłem świętości i pragnie nieustannie uświęcać wszystkich ludzi. Przypomina także wszystkim ochrzczonym o ich powołaniu do świętości. Święci, oglądający Boga „twarzą w twarz”, przyczyniają się za nami, abyśmy zrealizowali osobiste powołanie do świętości i w ten sposób osiągnęli chwałę nieba.

²⁴ Por. *tamże*, s. 118, nr 5.

²⁵ KKK, nr 1136.

²⁶ OPKO, s. 134, nr 43.

²⁷ Por. S. ŁACH, *Księga Psalmów*, s. 143–144.

4. Obrzędy wyjaśniające

W strukturze celebracji liturgicznych sakramentów i sakramentaliów występują: obrzędy wprowadzające, liturgia słowa Bożego, istotne czynności sakramentalne i tzw. obrzędy wyjaśniające. Ich celem jest wyjaśnienie za pomocą widzialnych znaków tego, co dokonało się przez czynności sakramentalne, którymi są zazwyczaj różne gesty i modlitwy. W obrzędach poświęcenia ołtarza czynności wyjaśniające tworzą: namaszczenie ołtarza, okadzenie ołtarza oraz nakrycie i oświetlenie ołtarza.

4.1. Zanurzeni w ofierze Chrystusa — namaszczenie ołtarza

Po modlitwie poświęcenia ołtarza, jeśli to konieczne, biskup zdejmuje ornat i przepasany płóciennym fartuchem podchodzi do ołtarza z diakonem lub innym posługującym, niosącym olej krzyżma, wypowiada formułę i następnie namaszcza ołtarz. Może to uczynić przez wylanie krzyżma na środek ołtarza i na jego cztery rogi lub namaszcza całą mense. Formuła towarzysząca namaszczeniu brzmi: „Niech Bóg swoją mocą uświęci ten ołtarz, który namaszczamy jako Jego słudzy, aby wyrażał misterium Chrystusa, który ofiarował się Ojcu za życie świata”²⁸. W czasie namaszczenia ołtarza rubryki proponują śpiew psalmów. Poza okresem wielkanocnym można śpiewać Ps 45 z antyfoną: „Bóg Cię namaścił olejkim radości”. Natomiast w okresie wielkanocnym śpiewa się Ps 118 z antyfoną: „Kamień, który odrzucili budujący, stał się kamieniem węgielnym. Alleluja” lub: „Kamień wzgardzony stał się fundamentem”²⁹.

Obrzęd namaszczenia (gr. *chrío*, hebr. *maszah*), w tradycji biblijnej wyraża ideę konsekracji kultycznej. Do czynności namaszczenia kultycznego osoby lub rzeczy stosowano specjalny olej mieszany z wonnościami. Księga Wyjścia mówi o świętym oleju do namaszczenia świętego Namiotu (30,20n). W Starym Testamencie skutkiem namaszczenia stawała się świętość kultyczna: ołtarze (Lb 7,10) i naczynia kultu (Wj 30,23-29). Niektóre przedmioty kultu, zwłaszcza ołtarze, były konsekrowane przez namaszczenie (Wj 29,36n; 30,26-29; Kpł 8,10n) i stawały się przez to święte w stopniu najwyższym. Analogicznego obrzędu dokonał Jakub, który po nocnym widzeniu postawił kamień pamiątkowy i wylał na jego wierzchołek olej, by zaznaczyć w ten sposób miejsce obecności Boga (Rdz 28,18; por. 31,13; 35,14)³⁰.

W formule towarzyszącej namaszczeniu ołtarza biskup prosi Boga, aby On swoją mocą uświęcił ołtarz, który jest namaszczany przez Jego sługi, aby wyrażał misterium Chrystusa, który ofiarował się za życie świata. Proroctwo Izajasza o Słudze Jahwe zapowiadało zbawczą ofiarę Syna Bożego, który stał się człowiekiem

²⁸ OPKO, s. 146, nr 49.

²⁹ *Tamże*, s. 147–149, nr 50–51.

³⁰ Por. I. POTTERIE, *Namaszczenie*, w: STB, s. 516.

(Iz 42,1-4). Jezus, zapowiadając swoją mękę, posługuje się określeniami, które charakteryzowały ofiarę prześlągalną Sługi Bożego: „daje swoje życie”, umiera „na okup dla dobra wielu” (Mk 10,45). Śmierć Jezusa przyrównywana jest do ofiary paschalnej Baranka wielkanocnego. Jego śmierć przynosi rzeszom odpuszczenie grzechów, ustanawia ostateczne przymierze, daje początek nowemu ludowi i dokonuje odkupienia. Wszystkie te skutki uwydatniają aspekt owocności śmierci Chrystusa na krzyżu: śmierć staje się źródłem życia. Chrystus przez ofiarę złożoną na krzyżu dokonuje pojednania między Bogiem a ludźmi (por. 2 Kor 5,19nn; Kol 2,14). Jego krew jest przelana z wyraźnej inicjatywy Ojca. Chrystus, Syn umiłowany (por. Mk 12,6; 9,7), wydaje się na śmierć, a Ojciec przez miłość dla ludzi nie oszczędza własnego Syna i przyjmuje Jego Ofiarę (por. Rz 8,32; J 3,6)³¹.

Według nauczania św. Pawła słudzy Boga stają się jednocześnie sługami Chrystusa (Rz 1,1; Ga 1,10). Słudzy Chrystusa są przeznaczeni do posługiwania dla wzrostu Ludu Bożego, Ciała Chrystusa i świątyni Ducha Świętego. Tymi sługami są najpierw biskupi i prezbiterzy, którzy swoją misję wykonują przede wszystkim w kulcie. W sposób szczególny stają się sługami Chrystusa w Eucharystii, w której działają w jedności i utożsamieniu z Chrystusem (*in persona Christi*), głoszą Jego tajemnicę oraz łączą modlitwy wiernych z Ofiarą Tego, który jest Głową całego Kościoła. W imieniu całego Kościoła biskupi i prezbiterzy składają w sposób bezkrwawy i sakramentalny Ofiarę Jedyne Pośrednika między Bogiem i ludźmi — Jezusa Chrystusa³². Poświęcony i namaszczonego ołtarz wskazuje na misterium Chrystusa, który ofiarował się Ojcu za życie świata. Na ołtarzu to misterium jest uobecniane przez sługi Chrystusa.

Obrzędowi namaszczenia towarzyszy śpiew psalmu lub innej odpowiedniej pieśni. Poza okresem wielkanocnym można śpiewać pierwszą część Ps 45. Biblia Jerozolimka nadaje temu psalmowi kilka tytułów: *Królewska pieśń weselna*, *Pieśń pouczająca* i *Pieśń miłosna*³³. Psalmista zachwycą się pięknem i potęgą króla. Jest on najpiękniejszym spośród synów ludzkich i cieszy się szczególnym błogosławieństwem Boga. Król przepasany mieczem staje się mocarzem, broniącym wiary, prawdy i ubogich. Psalmista podkreśla, że Bóg „namaścił” wybrańca „olejkiem radości, hojniej niż” kogokolwiek. Występuje tutaj nawiązanie do pierwszych królów izraelskich, a zwłaszcza Salomona. W opisie bowiem konsekracji króla Salomona jest mowa o rogu oliwy oraz o okrzykach radości (zob. 1 Krl 1,34.39.45). Oba te elementy występują w Ps 45. Olej ten jest obrazem szczęśliwości rządów Króla — Mesjasza. Często w księgach biblijnych wyraz „namaszczenie” ma znaczenie tylko

³¹ Por. CH. HAURET, *Ofiara*, w: STB, s. 613–614.

³² Por. JAN PAWEŁ II, List do kapłanów na Wielki Czwartek *Tajemnica i kult Eucharystii*, 24 lutego 1980 r., w: K. LUBOWICKI (red.), *Jan Paweł II, Listy na Wielki Czwartek 1979–2005*, Kraków 2005, s. 50–53, nr 9.

³³ *Biblia Jerozolimka*, Poznań 2006, s. 745.

duchowe, jak np. w Ps 105,15, gdzie jest mowa o namaszczeniu sprawiedliwego. Natomiast w Ps 110,4, przy zapowiedzi przyjścia Króla – Mesjasza, nie wspomina się o namaszczeniu, ale o przysiędze Bożej. W takiej szerokiej perspektywie należy rozumieć wzmiankę Ps 45 o namaszczeniu króla³⁴.

Egzegeci chrześcijańscy nadają temu psalmowi znaczenie chrystologiczne. Tytuł „Pomazaniec Jahwe” ma wydźwięk królewski i najbardziej odnosi się do Chrystusa – Mesjasza. Określenie to nabiera prawdziwego znaczenia dopiero wtedy, kiedy Jezus został intronizowany, zasiadając po prawicy Ojca, i otrzymał namaszczenie olejem radości (por. Hbr 1,8n). Chrystus jest królem namaszczonym przez Ojca. Obraz zaślubin ukazany w psalmie odnosi się do zaślubin Chrystusa z Kościołem³⁵. W sposób szczególny uobecniają się one podczas Eucharystii sprawowanej przy ołtarzu. W tym momencie ołtarz chrześcijański staje się bardzo mocnym i wymownym znakiem Chrystusa obecnego w zgromadzeniu swoich wiernych. Na ołtarzu uobecnia się nowe przymierze zawarte przez Krew Jezusa przelaną na krzyżu. *Katechizm Kościoła Katolickiego* powie:

(...) ołtarz chrześcijański jest symbolem samego Chrystusa, obecnego w zgromadzeniu swoich wiernych, równocześnie jako ofiara złożona dla naszego pojednania i jako niebieski pokarm, który nam się udziela³⁶.

Św. Ambroży bardzo wymownie wyraził tę prawdę o ołtarzu: „Ołtarz jest symbolem ciała, na ołtarzu zaś spoczywa Ciało Chrystusa”³⁷.

W okresie wielkanocnym księga proponuje śpiew wybranych fragmentów Ps 118. Ten psalm kończy „Hallel paschalny” (Ps 113–118) żydowskiej liturgii. Składa się on z wielu części i podejmuje kilka motywów, ale ogólnie można powiedzieć, że ma on charakter dziękczynny. Psalmista wzywa do składania dziękczynienia Bogu, gdyż On jest dobry i Jego łaska trwa na wieki. Prawica Pan wzniesiona wysoko daje poczucie bezpieczeństwa i ochrania przed śmiercią. Autor psalmu dziękuję Bogu za to, że go wysłuchał i stał się jego zbawcą. Dzień cudownego ocalenia stał się dniem zbawienia i to stanowi źródło radości i wesela. Bóg jest gwarancją pomyślności i dlatego błogosławieni są przybywający w imię Pańskie. Oni też otrzymują błogosławieństwo z Pańskiego domu, czyli ze świątyni. Słowa o kamieniu odrzuconym przez budujących, który stał się kamieniem węgielnym, pojawiają się w Ewangeliach. Najpierw w przypowieści o przewrotnych rolnikach (zob. Mt 21,42), a potem przy tryumfalnym wjeździe Jezusa do Jerozolimy (zob. Mt 21,9). W obu przypadkach odnoszą się bezpośrednio do Niego. Jezus stał się kamieniem odrzuconym przez budujących, który po swojej śmierci i zmartwychwstaniu stał się kamieniem

³⁴ Por. S. ŁACH, *Księga Psalmów*, s. 250–251.

³⁵ Por. K. FARMER, *Księga druga (Ps 42–72) i trzecia (Ps 73–89)*, s. 719.

³⁶ KKK 1383.

³⁷ Św. AMBROŻY, *O sakramentach*, 4, 7, w: Św. AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Wyjaśnienie Symbolu. O Tajemnicach. O Sakramentach*, tłum. L. Gładyszewski, Kraków 2004, s. 85.

węgielnym. Po swojej męce „został wywyższony i wszedł raz na zawsze do przybytku” (Hbr 9,12.24)³⁸. Można powiedzieć, że ołtarz zbudowany z kamienia w sposób bardzo wymowny ilustruje rzeczywistości zawarte w Ps 118.

Podsumowując należy stwierdzić, że namaszczenie ołtarza krzyżem oznacza, że jest on znakiem Chrystusa, który został namaszczony jako pierwszy. Bóg namaścił Go Duchem Świętym i ustanowił Najwyższym Kapłanem, aby na ołtarzu złożył w ofierze swoje życie dla zbawienia świata. W ołtarzu chrześcijańskim widzimy jednocześnie znak obecności Chrystusa i znak Jego Ofiary. Jest on równocześnie miejscem zaślubin Oblubieńca i Oblubienicy³⁹.

4.2. Miła woń składana Bogu — okadzenie ołtarza

Kolejnym obrzędem wyjaśniającym jest okadzenie ołtarza. Rubryki mówią, że zaraz po namaszczeniu ołtarza umieszcza się na nim kociołek do spalenia kadzidła albo na ołtarz wysypuje się większą ilość kadzidła, do którego wkłada się świece. Biskup wrzuca kadzidło do kociołka albo małą świecę podpala przygotowane kadzidło, wypowiadając następującą formułę: „Niech nasza modlitwa wznosi się przed Tobą, Panie, jak kadzidło. A jak ta świątynia napełnia się miłą wonią, tak niech Twój Kościół promieniuje świętością Chrystusa”. Po czym biskup nakłada kadzidło do kadzielnicy i okadza ołtarz. Następnie wraca do katedry, gdzie zostaje okadzony, z kolei posługujący okadzają lud zgromadzony w kościele. W tym czasie śpiewa się fragmenty Ps 138 lub inną odpowiednią pieśń. Z psalmem łączy się antyfona. W księdze mamy trzy antyfony do wyboru: „Anioł stanął przy ołtarzu świątyni, mając w swej ręce złotą kadzielnicę” lub: „Wzniósł się dym kadzideł przed obliczem Pana z ręki anioła”, lub: „Nasza modlitwa jest jak woń kadzidła”⁴⁰.

Spalane na poświęconym ołtarzu kadzidło, unoszący się ku górze dym oraz woń kadzidła są bardzo wymownymi znakami. Wskazują na modlitwy wiernych zanoszone do Boga, na ofiarę Chrystusa złożoną za wszystkich ludzi oraz przypominają o powołaniu do świętości wszystkich ochrzczonych. W sposób szczególny akcentują modlitwę uwielbienia jako najmielszą woń składaną Bogu.

Modlitwa chrześcijańska winna wznosić się do Boga jak dym palonego kadzidła. Unoszący się ku górze dym kadzidła wskazuje, że modlitwa łączy człowieka z Bogiem. Wspólnota zgromadzona na liturgii wokół ołtarza modli się wspólnie napełniona Duchem Świętym przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie. Modlitwa ta prowadzi do Boga Ojca. W centrum chrześcijańskiej modlitwy tkwi głęboko postawa synowska, czyli „dzieciństwo Boże” otrzymane w sakramencie chrztu. Przez Ducha Świętego wraz z Jezusem Chrystusem chrześcijanin może do Boga

³⁸ Por. S. ŁACH, *Księga Psalmów*, s. 495–497.

³⁹ Por. D. KWIATKOWSKI, *Poznali Go przy łamaniu chleba*, Poznań 2016, s. 31.

⁴⁰ OPKO, s. 149–151, nr 53.

wołać: „Ojcze, *Abba*”. U Izraelitów termin ten był zarezerwowany na określenie ojca ziemskiego i nigdy nie był używany w odniesieniu do Boga. Natomiast Jezus daje ten przywilej wszystkim swoim wyznawcom i każe im wołać do Boga: „Ojcze” (zob. Mt 6,9-13). A św. Paweł powie: „Bóg wysłał do naszych serc Ducha Syna swego, który woła: *Abba, Ojcze*” (Ga 4,6)⁴¹. Duch Święty umacnia modlitwy wiernych: „Gdy (...) nie umiemy się modlić tak, jak trzeba, sam Duch przyczynia się za nami w błaganiach” (Rz 8,26)⁴².

W starożytności kadzidło sprowadzano z Indii, Somalii lub Arabii Saudyjskiej. Używano go do produkcji perfum i aromatów, ale także jako wonność składano w ofiarach (por. Hbr 9,4; Ap 18,13). Kadzidło palono w świątyni na specjalnym złotym ołtarzu kadzenia (zob. 1 Krl 6,20n). W różnych religiach antycznych podczas składania ofiar używano kadzidła jako znaku uwielbienia jakiegoś bóstwa. W Piśmie Świętym wznoszący się ku niebu i rozchodzący się na wszystkie strony dym kadzidła symbolizował modlitwę czasów mesjańskich (zob. Ps 145,2; Iz 60,6; Ap 5,8; 8,3-5)⁴³.

W obrzędach starożytnych posługiwano się bardzo obficie wonnościami jako symbolem ofiarowania. Izrael przyjął te zwyczaje do swojego kultu. Liturgia świątyni znała ołtarz kadzenia (zob. Wj 30,1-10) oraz same kadzenia (zob. 1 Krn 7,50), a także czasie na kadzidło (zob. Lb 7,86). Ofiary kadzenia dokonywano każdego rana i wieczora w radosnym uwielbieniu Boga Jahwe (zob. Wj 30,7n; Łk 1,9). Zapach unoszącego się kadzidła był wyrazem modlitwy wielbiącej Boga (zob. Mdr 18,21; Ps 141,2; Ap 8,2-5; 5,8). Spalanie kadzidła było również znakiem przebłagania Boga (zob. 1 Krn 22,44; 1 Mch 1,55). Kadzidło i jego zapach oznaczały kult doskonały, ofiarę bezkrwawą, którą wszystkie narody złożą Bogu w czasach ostatecznych (zob. Ml 1,11; Iz 60,6). Zapowiedź tego doskonałego kultu została urzeczywistniona przez Chrystusa. On ofiarował się „Bogu w dani na wieczną wonność” (Ef 5,2) na ołtarzu krzyża (por. Hbr 13,10). Jego życie spaliło się w ofierze miłości wdzięcznej Bogu⁴⁴.

W przeciwieństwie do ofiar i kultu starotestamentowego, który oczyszczał Izraelitów tylko zewnątrz, ofiara Jezusa uświęciła wybranych „w prawdzie” (J 17,19), przekazując im rzeczywistą świętość. To uświęcenie dokonuje się w sakramencie chrztu. Chrześcijanie są „świętymi w Chrystusie” (zob. 1 Kor 3,16n; Ef 2,22). Przez Ducha Świętego ochrzczeni uczestniczą w świętości Boga. Tworząc „święty naród” i „królewskie kapłaństwo”, będąc „prawdziwym przybytkiem” (1 P 2,9; Ef 2,21), chrześcijanie powinni oddawać Bogu cześć prawdziwą, ofiarując się

⁴¹ Por. P. BEAUCHAMP, *Modlitwa*, w: STB, s. 503.

⁴² Por. H. SCHÜNGEL, *Modlitwa*, w: A. GRABNER-HAIDER (red.), *Praktyczny słownik biblijny*, tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1994, s. 755.

⁴³ Por. X. LEON-DUFOUR, *Słownik Nowego Testamentu*, Poznań 1998, s. 326.

⁴⁴ Por. Z. MOŃKA, *Znaczenie religijne ołtarza u Izraelitów*, RBL 4-5 (1969), s. 202.

wraz z Chrystusem w świętej ofierze (zob. Rz 12,1; Flp 2,17). Konstytucja liturgiczna *Sacrosanctum concilium* zwróca uwagę, że uświęcenie człowieka w Chrystusie i uwielbienie Boga jest celem wszystkich liturgicznych celebracji Kościoła⁴⁵. To właśnie w Kościele została złożona pełnia środków zbawienia. W nim, dzięki łasce Bożej, wierni osiągają świętość. Członkowie Kościoła powinni dążyć do doskonałej świętości:

Wyposażeni w tyle i tak potężnych środków zbawienia, wszyscy wierni chrześcijanie jakiegokolwiek sytuacji życiowej oraz stanu powołani są przez Pana, każdy na właściwej sobie drodze, do świętości doskonałej, jaki i sam Ojciec jest doskonały⁴⁶.

Obrzędowi okadzenia ołtarza towarzyszy śpiew Ps 138. Należy on do dziękczynnych pieśni powygnaniowych. Psalmista wychwala Boga za dar ocalenia i wyzwolenia. Swoje uwielbienie pragnie oddać Bogu w Jego świętym przybytku wobec mieszkańców nieba. Święty przybytek jest miejscem przebywania Boga. Do uwielbienia Boga za Jego łaskawość są wezwani wszyscy królowie ziemi. Działanie Boga objawia Jego wielkość i chwałę oraz ukazuje Jego troskę o każdego człowieka. Bóg nigdy nie zostawia człowieka bez opieki. Łaskawość Boga trwa na wieki i nigdy się nie kończy. Pełnia łaskawości Boga ukazała się w Jezusie Chrystusie, który umarł i zmartwychwstał dla zbawienia wszystkich ludzi. W czasach ostatecznych, w liturgii nieba, wszyscy zbawieni będą wielbić Boga przez całą wieczność⁴⁷. Ołtarz symbolizujący obecność Chrystusa i Jego Ofiary jest wezwaniem skierowanym do wiernych, aby uwielbiali Boga za Jego miłość i dar zbawienia. Ich uwielbienie winno być pieśnią pochwalną wznoszącą się ku niebu jak dym wonnego kadzidła.

4.3. Stół Uczty eucharystycznej — nakrycie i oświetlenie ołtarza

Ostatnim obrzędem wyjaśniającym jest nakrycie i oświetlenie ołtarza. Najpierw wyciera się mensem ołtarza, a następnie okrywa się go obrusem i dekoruje kwiatami. Na ołtarzu ustawia się świecie i krzyż, jeśli nie jest już ustawiony w pobliżu ołtarza. Następnie diakon podchodzi do biskupa i podaje mu zapaloną świecę. Biskup wypowiada formułę: „Niech na ołtarzu zajaśnieje światło Chrystusa i niech ogarnie uczestników Uczty Pańskiej”. Po wypowiedzeniu formuły biskup siada, a diakon podchodzi i zapala świece ołtarzowe. Zaraz potem odbywa się uroczysta iluminacja i na znak radości zapala się wszystkie lampy umieszczone dokoła ołtarza. W tym czasie śpiewa się fragmenty Ps 27 z jedną z dwóch antyfon: „U Ciebie, Panie, jest źródło życia i w Twojej światłości ujrzymy światło” lub: „Pan moim światłem i zbawieniem moim”. Można też śpiewać inną odpowiednią pieśń⁴⁸.

⁴⁵ Por. KL 10.

⁴⁶ KK 11.

⁴⁷ Por. S. ŁACH, *Księga Psalmów*, s. 556–557.

⁴⁸ OPKO, s. 151–152, nr 54–56.

W obrzędzie tym ołtarz jest przedstawiony jako źródło światła, które ogarnia wszystkich uczestników Uczy Pańskiej, czyli Eucharystii. Światło to przynosi wier-
nym radość. Ołtarz symbolizuje obecnego w Eucharystii Chrystusa, który przy-
szedł na świat jako Światłość świata (por. J 1,9; 8,12). Ta światłość objawiała się
przede wszystkim w czynach i słowach Jezusa. W opowiadaniu o uzdrowieniu nie-
widomego od urodzenia Jezus powiedział: „Jak długo jestem na świecie, jestem
światłością świata” (J 9,5). W innym miejscu mówi: „Ja przyszedłem na świat jako
światło, aby każdy, kto we mnie wierzy, nie pozostawał w ciemności” (J 12,46).
Objawienie się Jezusa jako światłości świata nadaje nowe znaczenie terminowi
„światłość”. Oznacza on Królestwo Boże oraz królestwo dobra i sprawiedliwości
(por. 2 Kor 6,14n). Bóg „wzywa każdego z ciemności do prawdziwego swojego
światła” (1 P 2,9). Wyrzywa człowieka łaską chrztu z mocy ciemności, przenosząc
go do Królestwa swojego Syna, aby dzielić los świętych w światłości (Kol 1,12n).
Podczas chrztu „Chrystus zajaśniał nad nami” (Ef 5,14) i każdy został „oświecony”
(Hbr 6,4). To właśnie wyznacza kierunek postępowania: „żyć jak synowie światło-
ści” (Ef 5,8). Wskazówki św. Jana co do „synów światłości” są wyraźne: trzeba
„chodzić w światłości”, jeżeli chce się pozostawać we wspólnocie z Bogiem (1 J
1,5nn). Kryterium stanowi miłość braterska; po niej poznaje człowiek, czy jest się
w ciemnościach, czy w światłości (por. 1 J 2,8-11)⁴⁹.

Jezus, odchodząc z tego świata, zostawił swoim uczniom ucztę nowego przy-
mierza, czyli Eucharystię. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, podejmując naucza-
nie Konstytucji o liturgii, przypomniał, że

Nasz Zbawiciel podczas Ostatniej Wieczerzy, tej nocy, kiedy został wydany, ustanowił
eucharystyczną Ofiarę swojego Ciała i Krwi, aby w niej na całe wieki, aż do swego przy-
jścia, utrwalić Ofiarę Krzyża i tak powierzyć Kościołowi, umiłowanej Oblubienicy,
pamiętkę swej Męki i Zmartwychwstania⁵⁰.

Jezus zapowiedział również swoim uczniom, że w chwili paruzji wszyscy, któ-
rzy swą wiarą odpowiedzieli na zaproszenie Króla, zasiądą do stołu (Łk 22,30),
aby pić nowe wino razem ze świętymi w Królestwie niebieskim (por. Mt 8,11)⁵¹.
Eucharystia, która jest „Wieczerzą Pańską” (por. 1 Kor 11,20), uprzedza ostateczną
Paschę Kościoła w chwale Królestwa⁵². Zbiorą się na nią wszyscy, by ucztować.
Wówczas Pan „przepasze się i każe zasiąść każdemu do stołu, a obchodząc będzie
usługiwał” (Łk 12,37).

Poświęcony ołtarz jest znakiem obecności Chrystusa, który objawia się uczest-
nikom jako prawdziwe Światło. On, przychodząc do swoich wyznawców w swoim
słowie i dając się jako pokarm pod postaciami chleba i wina, staje się źródłem praw-

⁴⁹ Por. A. FEUILLET, P. GRELOT, *Światło i ciemności*, w: STB, s. 962–963.

⁵⁰ KKK 1323; KL 47.

⁵¹ Por. P.M. GALOPIN, *Posiłek*, w: STB, s. 719.

⁵² Por. KKK 1340.

dziwej radości, która już pozwala antycypować w radości wiecznej. Stąd, by wyrazić tę radość, zapala się wszystkie lampy umieszczone dokoła ołtarza.

Tę radość i jednocześnie komentarz do uroczystej iluminacji wyraża również śpiew Ps 27. Autor psalmu wyraża swoją radość i wyznaje, że Bóg jest jego światłem i zbawieniem. On broni jego życia i dlatego niczego nie musi się lękać. Jedynym pragnieniem psalmisty jest przebywanie na zawsze w domu Boga, kosztowanie Jego słodyczy i radowanie się świątynią. Wyraża także wiarę, że będzie oglądał dobrego Pana w krainie żyjących. Ufa, że bycie w bliskości Boga da mu życie wieczne. Dla chrześcijan Chrystus stał się Światłością i jedynym Zbawicielem. Zjednoczenie z Nim jest gwarancją życia wiecznego, w którym wierzący antycypują, uczestnicząc w Eucharystii⁵³.

* * *

Bogata w treść symbolika gestów i znaków obecnych w liturgii poświęcenia nowego ołtarza może stanowić podstawę dla katechezy oraz dla przepowiadania. Wydaje się, że w świadomości wiernych ołtarz nie jest doceniany i właściwie rozumiany. Stąd rodzą się niewłaściwe zachowania wiernych w czasie Eucharystii, np. odchodzenia od ołtarza po przyjętej Komunii do bocznych kaplic, aby tam składać dziękczynienie. Również bardzo często wierni, w tym również posługujący przy ołtarzu ministranci, nie znają form czci, które należy oddawać ołtarzowi. Z drugiej strony również duchowni winni otaczać ołtarz większym szacunkiem, dbając o czystość obrusów, piękno świec i nie robić z ołtarza swego rodzaju magazynu na rzeczy potrzebne do sprawowania Eucharystii. Trzeba również uważać, aby nie zasłaniać kształtu ołtarza nadmierną ilością kwiatów czy różnymi dekoracjami. Poznanie symboliki gestów i znaków obecnych w liturgii poświęcenia ołtarza z pewnością pomoże odkryć jego właściwe miejsce w kościele oraz jego walor, piękno, ale przede wszystkim jego teologię wskazującą na obecność Chrystusa i Jego Ofiary.

STRESZCZENIE

W artykule podjęto refleksję teologiczneliturgiczną nad gestami i znakami obecnymi w liturgii poświęcenia ołtarza. Odnowione obrzędy poświęcenia ołtarza są bardzo bogate w znaki, które sprawiają, że liturgia jest bardzo żywa i uroczysta. Należy także zauważyć, że wszystkie gesty i znaki ściśle wiążą się z treścią modlitwy poświęcającej ołtarz i wskazują na obecność Chrystusa. Poza tym formuły towarzyszące gestom i znakom oraz śpiewy, które im towarzyszą, są bardzo czytelne i przekazują właściwy komentarz do tych czynności. Gesty i znaki występujące w liturgii poświęcenia ołtarza bardzo mocno akcentują, że stanowi on najważniejszy element celebracyjny w każdym kościele.

⁵³ Por. S. ŁACH, *Księga Psalmów*, s. 192–193.

Obrzędy liturgii poświęcenia ołtarza pokazują wszystkie jego aspekty teologiczne. Procesja do ołtarza symbolizują pielgrzymowanie Ludu Bożego do domu Ojca. W wędrownie tej wiernym towarzyszy zmartwychwstały Chrystus, z którym zostali złączeni na zawsze przez sakrament chrztu. Przypomina o tym obrzęd pokropienia ludu i ołtarza pobłogosławioną wodą. Jedność liturgii sakramentalnej z niebiańską obrazuje złożenie w ołtarzu relikwii świętych. Obrzędy wyjaśniające, czyli namaszczenie, okadzenie, nakrycie i oświecenie ołtarza, akcentują jego chrystologiczny wymiar. Ołtarz jawi się jako znak obecności Chrystusa oraz jako stół Ofiary i Uczty. Jest także zapowiedzią uczestnictwa w liturgii zbawionych w niebie.

Słowa kluczowe: ołtarz, poświęcenie, woda, oczyszczenie, relikwie, namaszczenie, okadzenie, nakrycie ołtarza, oświecenie ołtarza, ofiara, uczta.

The Theological Meaning of the Gestures and Signs in the New *Rite of Dedication of an Altar*

Summary

This article is the theological and liturgical reflection over the gestures and signs present in the Liturgy of Dedication of an Altar. The new *Rite of Dedication of an Altar* is very rich in the signs which cause that liturgy is very vivid and solemn. We should also notice that all gestures and signs are connected with contents of Prayer of Dedication very closely and indicate the presence of Christ. Moreover, the form of words which accompany the gestures and signs and music are very clear and pass on the proper commentary to the liturgical actions. The gestures and signs which occur in the Liturgy of Dedication of an Altar emphasize very strongly that an altar is the most important structure of celebration in each church. The new *Rite of Dedication of an Altar* expresses its all theological aspects. Procession to the Altar symbolizes the pilgrimage of God's People to the Father's house. In this, Risen Christ accompanies the believers with whom he is connected through the sacrament of baptism forever. The Rite of the Sprinkling with Holy Water the People and altar reminds us about it. Unity of the sacramental and heaven's liturgy reveals the depositing of the Relics of the Saints. The Rites of Anointing, Incensing, Covering and Lighting the Altar emphasize Christological dimension. The Altar is by its very nature the sign of Christ's presence and the table of sacrifice and of the paschal banquet. It stands as a special sign the Church dwelling in heaven.

Key words: altar, dedication, water, purification, relics, anointing, incensing, the covering of the altar, the lighting of the altar, sacrifice, banquet.

Bibliografia

- AMBROŻY, *O Sakramentach*, 4, 7, w: AMBROŻY Z MEDIOLANU, *Wyjaśnienie Symbolu. O Tajemnicach. O Sakramentach*, tł. L. Gładyszewski, Kraków 2004.
- BEAUCHAMP P., *Modlitwa*, w: X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1990, s. 496–504.

- Biblia Jerozolimska, Poznań 2006.
- BOISMARD M.E., *Woda*, w: X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 1058–1062.
- CIEŚLAK Z., KOWALIK K.P., KWIATKOWSKI D., *Chrzest — nowe narodziny z wody i Ducha. Pismo Święte – Liturgia – Prawo Kanoniczne*, Poznań 2014.
- DYL A.G., *Posoborowe przepisy prawno-liturgiczne dotyczące wyposażenia wnętrza kościoła*, w: W. ŚWIERZAWSKI (red.), *Mysterium Christi — Sztuka w liturgii*, Kraków 1996, s. 65–88.
- FARMER K., *Księga druga (Ps 42–72) i trzecia (Ps 73–89)*, w: W.R. FARMER (red.), *Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego*, Warszawa 2000, s. 718–719.
- FEUILLET A., GRELOT P., *Światło i ciemności*, w: X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 958–963.
- GALOPIN P.M., *Posiłek*, w: X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 716–719.
- HAURET CH., *Ofiara*, w: X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 610–615.
- JAN PAWEŁ II, *List do kapłanów na Wielki Czwartek Tajemnica i kult Eucharystii*, 24 lutego 1980 r., w: K. LUBOWICKI (red.), *Jan Paweł II. Listy na Wielki Czwartek 1979–2005*, Kraków 2005, s. 50–53.
- JUNG-INGLESSIS E.M., *Rok Święty w Rzymie. Historia i teraźniejszość*, tłum. E. Osiecki, Warszawa 2000.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- KWIATKOWSKI D., *Poznali Go przy łamaniu chleba*, Poznań 2016.
- KWIATKOWSKI D., *Zaczerpnąć ze źródła wody życia*, Kalisz 2007.
- LEON-DUFOUR X., *Słownik Nowego Testamentu*, Poznań 1998.
- ŁACH S., *Księga Psalmów. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Eskursy*, Poznań 1990.
- MOŃKA Z., *Znaczenie religijne ołtarza u Izraelitów*, RBL 4,5 (1969), s. 199–206.
- NADOLSKI B., *Liturgika fundamentalna. Liturgika*, t. I, Poznań 1989.
- Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1987.
- Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI poprawiony staraniem papieża Jana Pawła II, *Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza*, wydanie wzorcowe, Katowice 2001.
- POTTERIE I., *Namaszczenie*, w: X. LEON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań 1990, s. 514–518.
- ROSSO S., *Processione*, w: D. SARTORE, A.M. TRIACCA (red.), *Nuovo Dizionario di Liturgia*, Torino 1998, s. 1039–1043.
- SCHÜNGEL H., *Modlitwa*, w: A. GRABNER-HAIDER (red.), *Praktyczny słownik biblijny*, tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1994.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002.

DARIUSZ KWIATKOWSKI, dr hab., prof. UAM; prezbiter diecezji kaliskiej, kierownik Zakładu Liturgiki i Homiletyki na Wydziale Teologicznym UAM, liturgista, wykładowca liturgiki w Wyższym Seminarium Duchownym w Kaliszu i Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu; autor kilku monografii, w tym dwóch tomów ćwiczeń z liturgiki dla studentów teologii oraz około 70 artykułów z zakresu liturgiki, szczególnie teologii liturgii i odnowionej po *Vaticanum II* liturgii sakramentów i sakramentaliów, a także kultu św. Józefa. Przewodniczący Wydziału Liturgii i Dyscypliny Sakramentów w Kurii Diecezji Kaliskiej. E-mail: kwiatkowski@post.pl.

